
Комплексне застосування технічних засобів навчання на уроках української літератури

Людмила Лінкевич,
учитель української мови і літератури
ЗОШ I—III ст. №28 м. Житомира

У статті розглядаються особливості комплексного застосування на уроках української літератури технічних засобів навчання, запропоновано методику використання мультимедійних графічних зображень як ефективного прийому запам'ятовування та відтворення навчального матеріалу.

Ключові слова: *наочність, технічні засоби навчання, графічний прийом, мультимедійна презентація.*

Учені стверджують, що провідне місце у світовому освітньому просторі займають ті країни, які більш ефективно використовують інформаційно-комунікаційні технології.

У статті розглядається актуальна проблема сьогодення: застосування на уроках української літератури технічних засобів навчання (телеапаратури, комп'ютера, мультимедійної дошки) як ефективна реалізація принципу наочності.

Питання про роль наочного навчання, яке відповідає природженим властивостям людської природи, розглядалося в педагогіці починаючи з XVII ст. у працях Я.А. Коменського, І.Г. Песталоцці, К.Д. Ушинського, а також

знайшло продовження й удосконалення в розробках сучасних вчених-методистів, зокрема Л.В. Занкова, Є.І. Пассова, Б.М. Скаткіна.

В епоху бурхливого розвитку технічних засобів, коли комп'ютер, ноутбук є майже в кожній родині, значно розширюються і можливості навчання української літератури за допомогою такого виду наочності. Настановчими можуть стати ідеї провідного вченого-методиста Н. Й. Волошиної, яка стверджувала, що "дедалі вище підноситься ефективність раціоналізації застосування різноманітних методів вивчення літератури з опорою на демонстративно-технічні засоби" [1, с. 5].

У процесі опрацювання тексту твору, зазначає Н. Й. Волошина, в учнів потрібно формувати вміння користуватися знаннями, одержаними поза школою (радіо, телебачення, інтернет) [3, с. 2].

Мультимедійні презентації із використанням репродукцій картин митців певного історичного періоду, світлин, фрагментів екранізацій програмових творів, телепередач сприяють продуктивності сучасного уроку української літератури, зацікавлюють учнів навчальним предметом.

Сучасна молодь проводить вільний час здебільшого у світовій павутині, тому цю "інтернетну залежність" необхідно спрямувати в правильне русло.

Уміле користування технічними засобами навчання для вчителя є ознакою його креативності. Сьогодні досить на урок прийти з підручником, конспектом та флешкою з необхідним демонстраційним матеріалом.

Плануючи урок, учитель перш за все визначає дидактичну функцію технічних аудіовізуальних засобів. З їх допомогою на уроці активізуються асоціативні зв'язки, поповнюються знання про культурні норми життя в минулому, поглиблюється уявлення про письменників, героїв, систематизуються історико-літературні та літературознавчі знання учнів. Наукові поняття та закономірності легше засвоюються школярами, якщо вони підкріплюються конкретними образами в процесі порівняння, проведення аналогій. Теоретичні положення при вмілому використанні наочності стають доступними й зрозумілими.

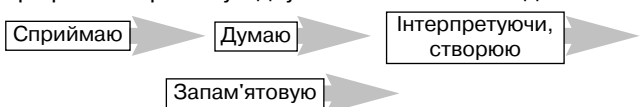
Технічні засоби навчання виконують подвійну роль: з одного боку, вони служать джерелом нових знань, а з іншого — засобом вироблення практичних умінь та навичок в учнів. Їх варто, за твердженням Н.Й. Волошиної, застосовувати на всіх етапах навчального процесу: під час пояснення нового матеріалу, закріплення вивченого, виконання тренувальних вправ, а також при перевірці знань та оцінюванні.

Дуже важливо використовувати технічні аудіовізуальні засоби цілеспрямовано, не захаращуючи перебіг уроку великою кількістю картинок та звуків, бо це заважатиме учням зосередитися та обміркувати найсуттєвіші питання літератури як мистецтва слова. Вчений-методист Є. А. Пасічник наголошував, що "наочність у навчанні може забезпечити успіх лише тоді, коли вона диктується логікою навчального процесу, коли наочні образи на уроках поєднуються зі словами учителя" [4, с. 355].

Якщо Я. А. Коменський назвав принцип наочності "золотим правилом" дидактики, згідно з яким у навчанні необхідно задіяти всі органи чуття людини, то у використанні ТЗН на уроках української літератури необхідно дотримуватись золотого осердя раціональності та доцільності.

Наведемо приклади використання мультимедійних графічних зображень як ефективного прийому запам'ятовування та відтворення навчального матеріалу.

Під час учнівської інтерпретації твору використання графічного прийому відбувається в такій послідовності:

Схеми допомагають не тільки відтворити знання, а й систематизувати їх. Графічному зображенню передують вислови відомих людей про письменника, цитати з твору, в яких є цікаві ключові слова, фрази, що формуватимуть проблемне питання. Форма графічного зображення теж якоюсь мірою повинна відповідати змістові відтвореної інформації. Наприклад, під час

вивчення біографії М. Коцюбинського (10 клас) методом гронування ми з'ясуємо основні відомості про особистість письменника. При цьому ми зважаємо на те, що письменника вважають "сонцепоклонником". Застосування графічного прийому матиме вигляд сонця. Наступним етапом (наступний урок) описуваного прийому буде відповідь на питання: чому письменника називали "сонцепоклонником"? (від схеми — до розгорнутої відповіді).

Основні відомості про життєвий та творчий шлях Ольги Кобилянської презентуємо у вигляді орлиці, надписи робимо на перах крил птаха. Так старшокласники запам'ятають, що письменницю називають "гірською орлицею".

Вивчаючи творчість І. Нечуя-Левицького, пропоную учням створити схему-пояснення думки І. Франка, який назвав свого талановитого сучасника "колошальним всеобіймаючим оком України". Такі учнівські роботи мали вигляд ока, яке охоплює різні сфери діяльності письменника та різну тематику його творів. Принаймні думку Івана Франка про І. Нечуя-Левицького десятикласники запам'ятали і зрозуміли (а це так важливо під час складання ЗНО).

Використання прийому графічного зображення проводжу на уроках у двох режимах: даю форму — учні заповнюють її змістом; або за опрацьованим матеріалом школярі мають створити відповідну форму запису, тобто систематизувати вивчене.

Створення схем вчить дітей виділяти основну інформацію, шукати ключові слова і за допомогою логіки відтворювати потрібну інформацію. В процесі сприймання або презентації власного графічного зображення школярі вчаться висловлювати свої думки, розвивати здогадку, уяву.

Графічний прийом, на мою думку, поглиблює процес навчання та є завершальним етапом таких інтерактивних методів критичного мислення, як дискусійне питання, "мозковий штурм", "карусель", "гронування", "ажурна пилка", "кейс-метод" та ін. На основі графічного зображення учень розкриває свою позицію, розвиває навички аргументації, вчиться узагальнювати й робити висновки.

Так, наприклад, у 10 класі (профільний рівень) вивчаємо трагедію І. Карпенка-Карого "Сава Чалий" і розглядаємо проблемне питання: Сава Чалий — зрадік чи ні? Перед створенням схеми пропоную учням інтерпретувати ключову цитату — монолог головного героя: **"І там, і там провалля! Немає рівного шляху, яким привик ходить я! О, ньенько, моя рідна Україно! Невже ж тобі судилося весь вік топить своїх синів у братній крові, палить і нищить все вогнем затим, щоб, утопившись і потерявши діток славних, ти надівала знов ярмо і тяжко знов під ним щоб ти стогнала?.. Коли стерно із рук моїх однято, і бачу я, що човен поведуть**

на неминучу гибель — **я кидаю свій човен і впливу на другий берег сам!** Так, так! На берег, на другий берег! І там ми будем рятувати: віру, народ і край від нової руїни! Давай сюди Потоцького умови! Я... іду. Там кохання, там слава мене чеде!.. прости мене, моя Україно, коли я помиляюся... Коли ж помилку сам свою побачу, до тебе, нене, я вернуся таким же щирим сином, як і був, і всі гріхи спокутую я кровію своєю!.."

Аналізуючи ці слова головного героя, складаємо разом таку схему.

бурхлива стихія народного повстання

Під кожною "скелею берегом" учні записують цитати-характеристики Сави Чалого. Висновки можуть бути (і були) неоднозначними, протилежними. Десятикласники мислили, заглиблюючись у деталі тексту. Проте вони точно запам'ятали героїв твору, проблематику, яка розкривається через їх образи, а Сава Чалий залишився в їх пам'яті як образ людини, яка вагається, човен якої не може пристати до жодного із скелястих берегів ворогуючих сил.

Ще одним видом роботи на уроці літератури, де застосовую графічний прийом, є компаративний (порівняльний) аналіз. Звернемося для прикладу знову ж таки до "Сави Чалого" І. Карпенка-Карого. Таке завдання дозволить нам з'ясувати місце твору в контексті розвитку української літератури. Графічні зображення, створені учнями, удосконалять навички зіставляти, порівнювати, робити висновки. Зіставлення з іншими творами української літератури учні робили на основі спільної історичної доби, спільних героїв, спільної проблематики.

Для схем-порівнянь знову ж таки вчителем був підібраний вислів, який необхідно було підтвердити або спростувати: "І. Карпенко-Карий не обійшовся і без історичної тематики ("Паливода XVIII ст.", "Сава Чалий", "Гандзя"). Є в них достатньо українського патріотизму, але дуже мало розуміння історичних подій. Історичні драми давали матеріал для барвистих постановок із псевдоісторичними костюмами та декораціями, з фантастичними постатями героїв із небувалими вусами тощо. Це був уже дуже неприємний поворот до дошевченківських часів українського театру" (Дмитро Чижевський, науковець-енциклопедист, літературознавець, культуролог, філософ, професор Гарвардського університету).

У результаті роботи ми одержали такі компаративні схеми.

"Сава Чалий" І. Карпенка-Карого	"Гайдамаки" Т. Шевченка		
Спільне	Відмінне		
Історична доба — Коліївщина	Сава Чалий — історична особа	Головний герой	народ
	Реалізм з елементами романтизму		Романтизм
"Сава Чалий" І. Карпенка-Карого	"Князь Єремія Вишневецький" І. Нечуя-Левицького		
Спільне	Відмінне		
Проблема зради	Різне ставлення до зради цих історичних осіб		
"Сава Чалий" І. Карпенка-Карого	"Сава Чалий" М. Костомарова		
Спільне	Відмінне		
— назва твору; — головний герой	Гнат Голий, товариш Сави Чалого, у М. Костомарова — лиходій, бездумний вбивця, а в І. Карпенка-Карого — живе втілення совісті й честі запорожців		

Порівнюючи ці твори, учні знайшли ще один вислів відомого літературознавця С. Єфремова, який допоміг їм у виконанні завдання: "Хоча й ідеали Тобілевича й не відзначаються широтою, вони показують, як автор вдумливо ставився до життя й як пильно шукав відповіді на "прокляті питання" часу. Так само вдумливо він ставився до минулого нашого народу (найкраща у нас драма "Сава Чалий")".

Щоб складання схем було вдалим, а їх використання ефективним, важливо мати вчителю в арсеналі вислови з неординарними, неоднозначними думками. Необхідно навчити дітей шукати основне, ключове слово, яке допоможе розв'язати ту чи іншу проблему. Робота із складанням графічних малюнків до творів допомагає розвивати асоціативне мислення, що стане школярам у принагоді під час проведення ЗНО.

Технологія використання мультимедійних схем буде успішною, якщо підготувати учням графічну опору, а ще краще вона сприйматиметься, якщо її виготовлять самі учні, тоді, справді, матеріал стає зрозумілим. Для вчителя це не дуже просте завдання, оскільки потрібно збільшити навчальний матеріал, а не зважати тільки на параграфи підручника, необхідно підготувати учнів-консультантів. Але на таких уроках з використанням прийому графічного відтворення висловленого учні перебувають в активному стані більше, ніж учитель.

Після застосування графічного прийому опрацювання програмового матеріалу переходжу до важливого етапу — контролю знань. У ході проведеного тестування було з'ясовано, що десятикласники краще засвоїли програмовий матеріал, поданий із використанням графічного прийому — на 38%, — в порівнянні з викладанням матеріалу без застосування даного прийому.

Контроль знань часто проводжу у формі гри "Віват, інтелект", де перевіряю також рівень сформованого асоціативного мислення. Кожному учневі пропонується поетапно дати відповіді на 5 питань, об'єднаних однією темою. За кожне питання можна одержати +10 або -10 балів. Питання не повторюються. Розроблено близько ста тематичних блоків питань. Наведу приклади деяких з них для 10 профільного класу.

Віват, інтелект

Історичні постаті

Ця історична постать, ім'я якої носить історичний роман І. Нечуя-Левицького, є героєм твору Генріка Сенкевича "Вогнем і мечем". (Князь Єремія Вишневецький)

Ця історична особа є головним героєм історичних трагедій І. Карпенка-Карого та М. Костомарова, які мають однакові назви. (Сава Чалий)

До образу цього українського гетьмана зверталися Ю. Словацький, К. Рилєєв, Дж. Байрон, О. Пушкін, а також М. Старицький у романі "Руїна". (Іван Мазепа)

Про цього польського гетьмана у повісті М. Старицького "Оборона Буші" сказано так: "... і хитливі безсоромні очі, і млява, знесилена постава — нагадували швидше фігуру змученої повії, ніж мужнього ватага Посполитої Речі". (гетьман Потоцький)

Історичні події

Як називається твір М. Старицького, що має підзаголовок "Історична повість з часів Хмельниччини"? ("Оборона Буші", 1891 р.)

Яка історична подія об'єднує твори "Сава Чалий" І. Карпенка-Карого, "Сава Чалий" М. Костомарова і "Гайдамаки" Т. Шевченка? (Коліївщина)

Яка війна згадується у новелі І. Франка

"Сойчине крило"? (російсько-японська війна)

Літо 1908 року. Революція 1905–1907 рр. закінчилася поразкою та жорстоким державним терором. Цей письменник, засмучений і виснажений картинами людських страждань, їде у відпустку у село Кононівка, де пише свою новелу. (М. Коцюбинський "Intermezzo")

Птахи

"Орлине гніздо" — у якому творі М. Старицького таку назву має фортеця? ("Оборона Буші")

Цю українську письменницю образно називали "гірською орлицею". (Ольгу Кобилянську)

Крило якої пташки є назвою твору Івана Франка та символом кохання? (Сойка, новела "Сойчине крило")

Ця віща птаха пророкує до краю втомленому митцеві з новели "Intermezzo" М. Коцюбинського ще багато літ життя, вселяючи надію на одужання. (зозуля)

Пісня цього птаха є образом натхнення в новелі "Intermezzo" М. Коцюбинського. Цей птах так виспівував, ніби віртуозно грав на арфі, що "єднала небо із землею". (пісня жайворонка)

Які герої та з якого твору нещадно винищують горобців за те, що останні під час розп'яття Христа кричали: "Жив! Жив!"? (Грицько та Чіпка з роману Панаса Мирного "Хіба ревуть воли, як ясла повні?")

Псевдоніми

Цей псевдонім є поєднанням справжнього прізвища з псевдонімом. Під справжнім прізвищем його знали в іпостасі викладача польських міст Седлеця й Каліша, а під псевдонімом — як майстра красною письменства. Його батько навіть до кінця життя не знав, що син є тим знаним письменником. (Іван Нечуй-Левицький)

Цей письменник, автор першого українського соціально-психологічного роману, вважав за краще авторство зберігати в таємниці. Його псевдонім ніби підкреслює неконфліктну природу автора. (Панас Мирний — Панас Рудченко)

Цей драматург обрав собі псевдонім, перша частина якого була утворена на честь батька, а друга — на згадку про свій акторський дебют — прізвище побратима головного героя з драми "Назар Стодоля". (Іван Карпенко-Карий — Іван Карпович Тобілевич)

Яким чином утворилися псевдоніми братів Тобілевичів — активних діячів театру корифеїв — Івана, Миколи, Панаса? (Івана (див. вище), Микола Садовський (в пам'ять материного роду), Панас Саксаганський (від річки Саксагань).

Цей письменник підписував свої твори 99 псевдонімами. (Іван Франко)

Хто з українських письменників підписував свої твори такими псевдонімами: Василь Чайченко, Б. Вільхівський, П. Вартовий, Іван Перекотиполо? (Борис Грінченко)

Який псевдонім у Лариси Петрівни Косач? (Леся Українка).

Життя — театр

"Сцена — мій кумир, театр — священний храм для мене!" — це слова українського драматурга... (Івана Карпенка-Карого)

Іван Карпенко-Карий, Микола Садовський, Панас Саксаганський, М.Старицький, Кропивницький є представниками... (театру корифеїв)

У грецькому театрі так звався співауч у хорі. (корифей)

Комедія "Міщанин-шляхтич" Ж.-Б. Мольєра співзвучна цій українській комедії. ("Мартин Боруля" І. Карпенка-Карого)

Як називається трагедія Івана Карпенка-Карого, поштою до якої стала народна пісня "Ой був в Січі старий козак, на прозвище Чалий"? ("Сава Чалий")

Людмила Линкевич. Комплексное применение технических средств обучения на уроках украинской литературы

В статье рассматриваются особенности комплексного применения на уроках украинской литературы технических средств, представлено методику использования мультимедийных графических изображений как эффективного приёма запоминания и отображения учебного материала.

Ключевые слова: наглядность, технические средства обучения, графический приём, мультимедийная презентация.

Ludmila Linkevich. Integrated use of technical training as solving on the lessons of Ukrainian Literature

In article features integrated application of Ukrainian literature in the classroom technical training, technique is presented using multimedia graphics as an effective admission memorization and reproduction of educational material

Keywords: visibility, technology training, graphic reception, multimedia presentation.

Сонце

Його називали "сонцепоклонником". (М. Коцюбинського)

Сонце є символічним образом-персонажем якого твору М. Коцюбинського? ("Intermezzo")

Хто є сонцем для головного героя Сави Чалого з трагедії І. Карпенка-Карого "Сава Чалий"? (дружина Зося)

У слов'янській міфології він є богом весняного сонця. (Ярило)

В якому творі давньої літератури є епізод затемнення сонця? ("Слово про похід Ігорів")

Два

Два автори має перший в українській літературі цей соціально-психологічний роман. ("Хіба ревуть воли, як ясла повні?" Панаса Мирного та Івана Білика)

Хто є автором твору "Дві московки", опублікованого у львівському журналі "Правда"? (І. Нечуй-Левицький)

До написання якого твору причетні два автори — Іван Нечуй-Левицький та Михайло Старицький? ("За двома зайцями" — на основі п'єси І. Нечуя-Левицького "На Кожум'яках")

Як звали двох парубків, які собі обирали наречених у селі Семигори? (Карпо і Лаврін з "Кайдашевої сім'ї")

Ці дві повісті Ольги Кобилянської найяскравіше висвітлюють тему емансипації жінки. ("Людина", "Царівна")

Застосування графічного прийому на уроках української літератури допомагає формувати у школярів навички самостійного здобуття нових знань, збирання необхідної інформації, уміння висувати гіпотези, робити висновки. В процесі складання графічних малюнків розвивається асоціативне мислення, креативність як вчителя, так і учнів.

Отже, для викладання української літератури в школі розпочинається нова ера, яка характеризується перенесенням інформації з паперових носіїв на електронні. Традиційні методи та прийоми активізуються завдяки різноманітним комп'ютерним технологіям, зокрема використанню інтернету (матеріали літературних, мистецьких сайтів, електронних бібліотек, електронної періодики). Новітні ТЗН допоможуть учителю української літератури залучити вихованців до написання власних наукових досліджень. Робота з мультимедійними презентаціями, наповненими ілюстраціями та музикою, не повинна сприйматися як розважальний елемент у процесі викладання української літератури, а має розглядатися як органічна складова пізнавальної активності, що формує навички самостійної діяльності школярів.

Література

1. Волошина Н.Й. Наукові і прикладні функції методики літератури/ Н. Й. Волошина// Українська література в загальноосвітній школі. — 2004. — №10. — С. 4—6.

2. Волошина Н.Й. Перспективні педагогічні технології у практичній діяльності вчителя-філолога/ Н. Й. Волошина// Всесвітня література та культура в навчальних закладах України. — 2007. — № 5. — С. 2—3.

3. Волошина Н.Й. Про зміни в навчальних програмах і технології вивчення літератури/ Н.Й. Волошина// Українська література в загальноосвітній школі. — 2001. — № 1. — С. 2—4.

4. Пасічник Є.А Методика викладання української літератури в середніх навчальних закладах: Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти/ Є.А. Пасічник. — К.: Ленвіт, 2000. — 384 с.